

Szerepjáték, palackposta

Palackpostaként ért partot Borsodi L. Lászlónál az 1990-es években Baka István egy verse, vallja a költői életműről írt monográfia szerzője. Egy 300 oldalas munkáról van szó, amely nem mellesleg a szerző doktori disszertációja is egyben, s amelyet közvetlenül megszületése után mint rég várt összegzést a költői műnek, ki is adtak. Egy olyan életműről van szó, amely viszonylag rövid idő, két évtized alatt született, növekedett és érett be, amely egyértelműen értékes, mégsem egyértelmű a befogadása, kánonba való behelyezése. Éppen ezért Baka István neve, versei, versciklusai, kötetei még az irodalomkedvelők számára is viszonylag ismeretlenek. A monográfia szerzője is szinte véletlenül találkozott vele, egy szövegteni feladat során, de felcserélt szakaszokkal is olyannyira lenyűgözte, hogy hosszú távú elkötelezettség, együtt élés született. Baka költészetének tehát ereje van, megfog, megragad, ha sikerül kapcsolatba kerülni vele. (Pardoxon, hogy éppen a kommunikációs gétek lehullásának érájában kerülnek el minket akár egész életművek, komoly értékek, miközben a világhálón és a képernyőn százféle hullócsillag minden jelentéktelen lépéséről értesülünk.)

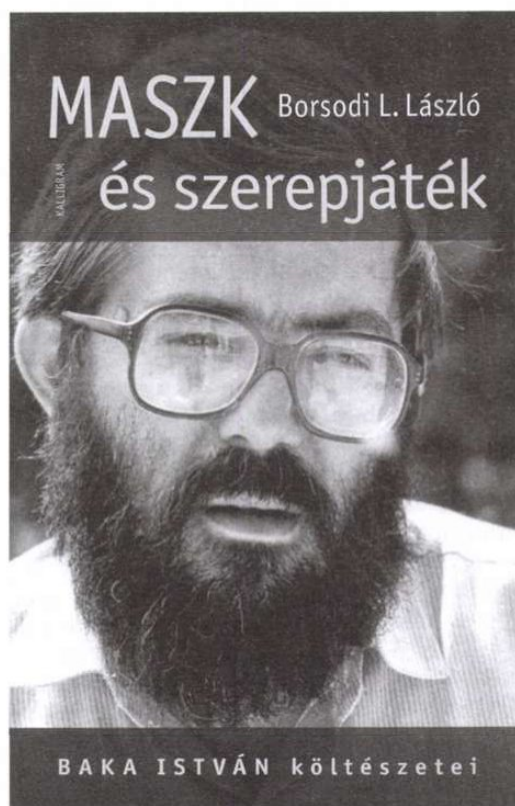
kritika

A monográfia 30 fejezetben közelíti és próbálja megfejteni Baka István költészetét, valójában egyetlen, a költő által halála előtt megszerkesztett kötet alapján. „Recepcióesztétikai interpretáció – amely arra törekszik, hogy összetettségének, különböző megközelítési módokat megengedő sajátosságának megfelelően láttassa Baka István költészetét – a költő halála előtt megszerkesztett, a szerzői kanonizációs gesztus révén az életművet lezártnak és véglegesnek felmutató, tehát költői testamentumnak tekintett *Tájkép fohással* című kötet kritikai horizontban történő olvasata és újraolvasása kíván lenni” – vallja Borsodi. A Baka-monográfia tehát a szerző elképzelése szerint „a különböző egymásra reflektáló, egymás között inter- és intratextuális utalások révén átjárásokat teremtő szövegvilágok organikus egységként való értelmezését úgy szeretné elvégezni, hogy közben párbeszédet folytat a művek recepcióját meghatározó, abban mérvadónak számító kritikai szövegekkel. Ez a diskurzus a költői életmű egészét recepcióesztétikai irodalomtörténeti kontextusba helyezi, hozzájárulva ezzel az újabb, eddigieknél árnyaltabb kanonizációs stratégiák végiggondolásához.” Árnyalt, sokoldalú megközelítést ígér és valósít meg a legmodernebb eszközök és irodalomelméleti szempontok szerint. Hogy ez a precíz feltárás segít-e ismertebbé és olvasottabbá tenni az elem-

zett szerzőt, az nem az értelmezőn múlik. Borsodi aprólékosan és sok szempontot figyelembe véve veszi górcső alá és tárja fel Baka költészetének erőseit.

Baka István műve több okból is zavarba ejtő. Jelentkezésekor a szerepjáték, maszkhasználat korántsem volt annyira természetes, mint mondjuk Kovács András Ferenc idejében, és talán nem is volt annyira nyilvánvaló, hogy Baka verseiben nem önéletrajzot, nem saját közéleti-politikai nézeteit, netán családi-érzelmi történéseit írja. Orosz ihletettsége is valószínűleg a „rosszkor rossz helyen” fátuma szerint határozta meg elismertségét, befogadottságát. Létértelmező, öszszegező hajlama túl fiatalon jellemezte, ezzel sem igen tudtak mit kezdeni értelmezői, legfennebb korai betegsége és halála kontextusából tűnt úgy, hogy értelmet nyer. Miközben Baka alkatilag és nem az életrajz tényei miatt írt így és erről. Egy korábbi értelmezője fogalmazta meg a Baka-befogadás másik problémáját: hogy jeles és vállalt elődei közt ott van Vörösmarty és József Attila, a közösségi tematika a maga úgymond aktuálpolitikai vonulatával, de ugyanakkor ebből az örökségből inkább a feladatvállalás súlya marad, és nála az úgynevezett végző kérdések kerülnek középpontba. Költői eszközei, a míveség, bonyolult, játékos és mégis tragikus hang és eszköztár ismét máshová helyezik őt az elődök örökének továbbvívésében. Baka, miközben a költészetben duplázza meg saját létét, valójában csalódott a költészet erejében és hatalmában. Ezzel együtt végig kitart a szólásban, és gyakorolja a költészet teremtő gesztusait. Nehézkedő recepciója egyik oka nem utolsósorban a fordításkötetnek álcázott *Sztyepan Pehotnij testamentuma* zavarba ejtő játéka lehetett, holott a név, ha lefordítjuk, azonnal lerántja a leplet a valóságról és nyilvánvalóvá teszi a maszkot. Itt válik igazán nyilvánvalóvá a szerepjátékosi mivolt és az orosz líra hagyományainak beépítése. – Nehéz dió volt hát Baka István a kortársaknak – alkotói módja, stílusa miatt. Nem utolsósorban azonban a magyar kánon jellemzője még mindig a Budapest-központúság, vidéken nemcsak hogy nem született jelentős érték, de ha mégis születik, nem figyelnek fel rá, nem kerül a körforgásba oly módon, mint a központban élőké.

Borsodi, miközben értelmezi, kiteszi a hangsúlyokat és behelyezi a Baka-költészetet az őt megillető helyre, illetve ezt a helyet keresgéli és próbálja kijelölni, nagyon figyelmesen áttekinti a nem túl számos, de mélységében mégis jelentős kritikai irodalmat, ami érzekelt és érzekeltette az eddigi recepció szintjén a Baka-költészet jellegzetességeit. „A nyelv teremti meg a szöveg énjét. A nyelv tehát nem alárendelt az éneknek, hanem fordítva: az én a nyelv produktuma.” Későmodern nyelv- és identitásfelfogás jellemzi Bakát, így, ennek az alkotászménynek köszön-

hetően jelenik meg a teljes hagyományrendszer, ami nála kultúraértelmezés. „Isten mint metafora és a különböző maszkok mint a hagyományértelmezés lehetőségének alakzatai.” Isten minduntalan jelen van, az istenhiány megfogalmazásában, mert még az önmagával való szembenézés során sem küszöbölhető ki. „Az alkotóként megszólaló én döntése, hogy nem írja le a nyelvben létező Istent mint az alkotás értelmének metaforáját, az alkotás kudarcát jelenti: az én nem uralja a nyelvet, az isteni nyelvbe való belépés hozzáférhetetlen.”

A ciklusteremtő törekvés a magyar irodalomban sem ismeretlen, Baka saját elképzelése szerinti, nem szerkesztőre bízott ciklusrendezése nagyobb fokú tudatosságot jelez, elsősorban a nyelvben élő, megteremtődő és továbbélő költői én, szándék pontos körvonalazása terén. „Baka költészete azokhoz a költészeti törekvésekhez áll közel, amelyek a műalkotást nyelvi konstrukciónak tételezik, azt a költői magatartást és szerepet gondolva érvényesnek, amely az önálló költői világok kialakítására és belakására törekszik” – összegzi Borsodi L. László. Munkája alapos, korszerű eligazítás. Igaz, hogy első soraitól jelzi, nemcsak hogy koncepciójába nem fér, nem talál a költői életmű életrajzzal való összekötése, a kötet végén, ahol a jól összeállított, eligazító szakirodalom található, mégiscsak szívesen vettem volna egy legalább száraz adatokban a költő életének eseményeit, alapvető életrajzi adatokat sorjázó, oldalnyi eligazítást, azért, mert sajnos Baka István kevéssé ismert. Elsősorban mégis olvasni kellene magát Bakát, szerencsére a virtuális valóságban megtalálhatóak munkái, mert – s ez talán szimptomatikus – papír alapú kiadása e recenzió szerzőjének például sosem járt a kezében.

Borsodi L. László: Maszk és szerepjáték. Baka István költészetei. Kalligram, Budapest 2017.